

อิทธิพลของสินเชื่อเกษตรต่อการเสริมสร้างศักยภาพ ของแม่บ้านเกษตรกร

Influence of Agricultural Credit on Farmer Housewife Empowerment

พรวิภา พรหมจีน* และ วิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย

Pornwipa Promjeen* and Visit Limsombunchai

ABSTRACT

This study aimed to investigate the influence of agricultural credit and factors effecting farmer housewife empowerment of those who were customers of the Bank for Agriculture and Agricultural Co-operatives (BAAC) in Banglen district, Nakhon Pathom province. The data were obtained from interviewing 403 farmer housewives using a questionnaire and the data set was analyzed via binary logit models. The empowerment data was classified into 5 dimensions consisting of 26 indicators in total. The analysis results revealed that gender, age, education level, occupation, net income, off-farm income, the level of agricultural credit from the BAAC, duration of being a BAAC customer, and the number of loans had a positive influence on farmer housewife empowerment. On the other hand, the dependency ratio, proportion of hired land, and borrowing from other funding sources had a negative influence on farmer housewife empowerment. Therefore, the results suggest that the BAAC should increase the opportunity for farmers to access credit and should also increase the amount of credit to reduce the need to borrow from other sources, especially illegal ones. Accessibility to credit would increase both farm and off-farm incomes to the household, which would lead to sustainable development in the future. In short, this study points that agricultural credit plays a crucial role in agricultural development and farmer housewife empowerment.

Keywords: empowerment, famer housewife, agricultural credit

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของสินเชื่อเกษตรและปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรของครัวเรือน

เกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ใน อ.บางเลน จ.นครปฐม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามแม่บ้านเกษตรกรจำนวน 403 ตัวอย่าง โดยทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลการเสริมสร้างศักยภาพ 5 ด้าน คือ ด้านการควบคุมและการเข้าถึง

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Economic, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand.

Corresponding author, e-mail: warnings@gmail.com

ทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน ด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง รวม 26 ตัวชี้วัด โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก ผลการศึกษา พบว่า เพศผู้ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้สุทธิ รายได้นอกภาค การเกษตร ปริมาณสินเชื่อที่ได้รับจาก ธ.ก.ส. ระยะเวลาในการเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. และจำนวนครั้งในการกู้ยืมมีผลกระทบทางบวกกับการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกร ส่วนสัดส่วนการพึ่งพิง สัดส่วนการเช่าที่ดิน การกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ มีผลกระทบทางลบกับการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกร ดังนั้น จึงควรมีการขยายโอกาสการเข้าถึงสินเชื่อเกษตรกรให้มากขึ้น รวมทั้งมีปริมาณการให้กู้ยืมเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่นๆ โดยเฉพาะแหล่งเงินกู้นอกระบบ เนื่องจากการเข้าถึงสินเชื่อจะช่วยเพิ่มรายได้ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรให้กับครัวเรือนเกษตรกร อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคตได้

คำสำคัญ: การเสริมสร้างศักยภาพ แม่บ้านเกษตรกร สินเชื่อเกษตรกร

บทนำ

ประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาความยากจนของเกษตรกรและคนจนในภาคชนบท ดังนั้น หลักแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจึงนำเอาสินเชื่อเพื่อการเกษตรมาใช้เพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรและคนยากจนในชนบท โดยสินเชื่อเพื่อการเกษตรมีไว้เพื่อให้เกษตรกรสามารถทำการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ถือเป็นแหล่งสินเชื่อเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและคนในชนบทที่สำคัญของประเทศไทย ในปัจจุบันนี้ สังคมไทยให้ความสำคัญกับบทบาทและหน้าที่ของสตรีมากขึ้น ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

เมื่อประชากรไทยส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมส่งผลให้สตรีในภาคเกษตรหรือแม่บ้านเกษตรกรมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น แม่บ้านเกษตรกรจึงเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านการผลิต การจัดจำหน่าย และการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การเข้ามาของสินเชื่อเกษตรกรจึงเพิ่มบทบาทหน้าที่ให้กับแม่บ้านเกษตรกรมากขึ้น โดยมีการจัดสรรเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบอาชีพ การลงทุนในด้านต่างๆ ด้านการอุปโภค บริโภค ซื้อเสื้อผ้า อาหาร และเครื่องอำนวยความสะดวก ด้านการศึกษานูตร รวมถึงด้านการบริหารจัดการหนี้ แม่บ้านเกษตรกรจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญของครัวเรือน (พิมพ์ร่ำไพ, 2549) อย่างไรก็ตาม ยังมีสตรีซึ่งขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาส่งเสริมศักยภาพของตนในหลายๆด้าน ซึ่งสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2552) ได้มีการศึกษาการพัฒนาการส่งเสริมศักยภาพของสตรีในด้านต่างๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกร ทั้งในด้านการศึกษา การพัฒนาสุขภาพ สุขภาพอนามัย อาชีพ และความมั่นคงทางด้านรายได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้แม่บ้านมีศักยภาพเพิ่มขึ้นจนสามารถพัฒนาศักยภาพไปสู่ครัวเรือนเกษตรกร การรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกรเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับแม่บ้านเกษตรกรเองและชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นสตรีหรือแม่บ้านเกษตรกรจึงถือว่าเป็นทรัพยากรและเป็นกำลังที่สำคัญในการผลักดันและพัฒนาประเทศชาติ

การศึกษาค้นคว้านี้ให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงและการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรในชนบท เนื่องจากในประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาถึงผลของสินเชื่อต่อการเสริมสร้างศักยภาพมากนัก โดยเลือกศึกษาแม่บ้านเกษตรกรที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. สาขาบางเลน จังหวัดนครปฐม เพื่อการศึกษาถึงอิทธิพล

ของสินเชื่อต่อการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกร รวมถึงสิทธิอำนาจหน้าที่ การตัดสินใจในการใช้จ่ายและการตัดสินใจอื่นๆ อีกทั้งศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรและการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนและชุมชน ก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อเพื่อการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรหรือพัฒนาศักยภาพประชาชนด้านต่างๆ ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย และแนวทางในการกระจายสินเชื่อให้กับเกษตรกร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของครัวเรือนเกษตรกร ชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

การตรวจเอกสาร

การสร้างเสริมศักยภาพนั้น Mayoux (1998) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการเสริมสร้างความสามารถในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจพัฒนา มีคุณภาพความเป็นผู้นำและการรับรู้ผ่านการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงอำนาจ ความสัมพันธ์ภายในประสบการณ์ของลักษณะที่กำลังทำหน้าที่ในชีวิตประจำวันและความมั่นใจในตนเอง ซึ่งหมายถึงความภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มขึ้นและความมั่นใจในตนเองรูปแบบของการตระหนักถึงสิทธิและความสามารถของตน ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของ Wallerstein and Bernstein (1988) ที่กล่าวว่า เป็นการพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เกิดความนับถือเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง สามารถระบุปัญหาของตน วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของภาวนาคตได้ สามารถพัฒนากลวิธีที่จะแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหา การจัดการศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเอง มีความคาดหวังในความสามารถของตนเองสูงขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้

เจตคติ และทำให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องมากขึ้นในแต่ละบุคคล ทั้งยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาความเสมอภาคในสังคม นอกจากนี้ Gibson and Mitchell (1995) ได้กล่าวว่า การเสริมสร้างศักยภาพยังเป็นกระบวนการ ซึ่งครอบคลุมการเพิ่มความตระหนักในการรับรู้และการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และรวมถึงความเท่าเทียมกัน องค์ประกอบที่สำคัญของการเสริมสร้างศักยภาพ คือ การรวบรวมคนเป็นกลุ่มภายใต้ความสมัครสมานสามัคคีและมีการทำกิจกรรมร่วมกัน การสร้างศักยภาพเป็นกระบวนการโดยที่บุคคลกลายเป็นกลุ่มและชุมชนสามารถเข้าควบคุมสถานการณ์และบรรลุเป้าหมายจึงทำให้มีความสามารถในการทำงานเพื่อการเพิ่มคุณภาพของชีวิต

การนำแนวความคิดการเสริมสร้างศักยภาพมาประยุกต์กับสตรีนั้น เนื่องจากสตรีมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาประเทศ สตรีได้รับโอกาสในการพัฒนาและมีส่วนร่วมกระบวนการตัดสินใจและกำหนดนโยบายในทุกมิติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งสตรีที่ได้รับการศึกษาจะสามารถสนองต่อความต้องการพื้นฐานของสตรีและสิทธิพื้นฐานของสตรีได้เต็มที่ ซึ่งสตรีเกษตรกรในอดีตนับว่าเป็นผู้มีบทบาทในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ มีการหล่อหลอมทางสังคมและรับภาระงานเฉพาะเพศมาโดยตลอด เช่น การให้กำเนิดบุตรธิดา การทำงานบ้าน และความไม่เท่าเทียมกันทางกฎหมาย สตรีจึงมีส่วนร่วมในการใช้แรงงานที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากผู้ชายวัยฉกรรจ์มักถูกเกณฑ์เข้ารับราชการทหารภายใต้ระบบไพร่เป็นเวลานาน ดังนั้น สตรีจึงจำเป็นต้องเข้าจัดการงานด้านเกษตรกรรมและค้าขาย ทั้งๆที่ด้อยการศึกษา ขาดโอกาสเข้ารับการศึกษาอบรมเทคโนโลยีและทักษะต่างๆ (สุธีรา และ เมธิ, 2531) นอกจากนี้ในปัจจุบันสตรีมีบทบาทในภาคการเมืองและการบริหาร รวมทั้งการเข้าถึงบริการต่างๆ และมีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์จากเศรษฐกิจมากขึ้น ทำให้สตรีมีรายได้

มากขึ้น มีอำนาจในการตัดสินใจ รวมทั้งสามารถดูแลบุตรให้ดีขึ้น มีสุขภาพดีขึ้น จนกระทั่งมีความก้าวหน้าทางด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครอง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเจตคติให้สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของสตรี เพื่อเพิ่มโอกาสให้สตรีมีการเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง มีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งและประเทศชาติมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2552)

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างศักยภาพสตรี ได้แก่ งานวิจัยเรื่องการประเมินผลกระทบของสินเชื่อขนาดย่อมต่อครัวเรือนในชนบทของจีน (Li, 2010) โดยวัดการเสริมสร้างศักยภาพจากรายได้และการบริโภคของครัวเรือนในภาคชนบทของประเทศจีน ซึ่งแบ่งเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการตระหนักรู้ ด้านการควบคุมและเข้าถึงทรัพยากร ด้านเสรีภาพในการเดินทาง และด้านอิสระต่อการตัดสินใจ โดยใช้วิธีการประมาณความแตกต่างและการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติก ผลการศึกษา พบว่า รายได้ของครัวเรือน ขนาดของครัวเรือน การศึกษา การทำงานในครัวเรือน อัตราการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ สินทรัพย์ การออม ทักษะคิดระยะเวลาของการกู้ และทางเลือก เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างศักยภาพของครัวเรือนในภาคชนบทจีน ส่วนงานวิจัยเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพสตรีผ่านโครงการสินเชื่อขนาดย่อมในประเทศบังกลาเทศ (Hashemi, Schuler, & Riley, 1996) ได้ทำการศึกษาจากความสำเร็จของธนาคารกรามีน โดยใช้แบบจำลอง Logistic Regression Model ผลการศึกษานี้พบว่า การเข้าร่วมในโครงการสินเชื่อเพื่อชนบทของธนาคารกรามีน และ Bangladesh Rehabilitation Assistance Committee (BRAC) ซึ่งเป็นองค์กรธุรกิจเพื่อท้องถิ่นในบังกลาเทศ มีผลต่อการเพิ่มสิทธิและอำนาจให้กับเพศหญิงใน 8 ด้าน ซึ่ง

ประกอบด้วย ด้านการเดินทาง ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้านความสามารถในการซื้อสินค้าขนาดเล็ก ด้านความสามารถในการซื้อสินค้าขนาดใหญ่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญ ด้านความมีอิสระภายในครอบครัว ด้านความตระหนักรู้ในเรื่องกฎหมายและการเมือง และด้านการมีส่วนร่วมในการชุมนุมประท้วงต่างๆ รวมทั้งมีส่วนในการยกระดับเรื่องของการตัดสินใจใช้จ่ายและการตัดสินใจเรื่องหลักของครัวเรือน การเป็นเจ้าของสินทรัพย์ รวมถึงการได้รับการเข้าร่วมในโครงการสาธารณะต่างๆ และการเลือกตั้ง อีกทั้งยังพบว่า การจัดโครงการสินเชื่อเพื่อชนบทของธนาคารกรามีนนี้ยังช่วยลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นกับเพศหญิงได้

วิธีดำเนินการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้จากการสัมภาษณ์แม่บ้านเกษตรกรที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. สาขาบางเลน จ.นครปฐม ที่ครัวเรือนกู้ยืมเงินระยะสั้นเพื่อการเกษตร ซึ่งได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลในเดือนกรกฎาคม 2554 รวมระยะเวลา 1 เดือน และมีจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 403 ราย โดยทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้วยการประมาณค่าโดยใช้แบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกและวัดการเพิ่มศักยภาพในแม่บ้านเกษตรกรแสดงออกมาในรูปของตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดการเสริมสร้างศักยภาพสตรีหรือแม่บ้านเกษตรกรได้จากการตรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถรวบรวมตัวชี้วัดศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย 26 ตัวชี้วัด (ตารางที่ 1) วัดระดับการมีศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรโดยวิธี Likert scale ทั้งก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อ โดยกำหนดเกณฑ์ในการให้

ตารางที่ 1 มิติและตัวชี้วัดในการศึกษา

มิติ	ตัวชี้วัด	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การควบคุมและ การเข้าถึง ทรัพยากร	E1 : การควบคุมรายได้ (CINC)	(Garikipati, 2006; Jejeebhoy, 2000; Parveen & Leonhauser, 2004)
	E2 : การควบคุมการออมเงิน (CSAV)	(Garikipati, 2006; Hashemi, et al., 1996; Parveen & Leonhauser, 2004)
	E3 : โอกาสเป็นเจ้าของบ้าน (OHOUS)	(Garikipati, 2006; Hashemi, et al., 1996; Parveen & Leonhauser, 2004)
	E4 : โอกาสเป็นเจ้าของที่ดินทางการเกษตร (OLAN)	(Garikipati, 2006; Parveen & Leonhauser, 2004; Urkato & Negash, 2010)
	E5 : โอกาสเป็นเจ้าของฟาร์มหรือกิจการ (OANIM)	(Garikipati, 2006; Parveen & Leonhauser, 2004)
อิสระและ ความสามารถ ในการใช้จ่าย	E6 : มีอิสระในการซื้ออาหาร (IFOOD)	(Hashemi et al., 1996; Jejeebhoy, 2000; Parveen & Leonhauser, 2004; Pitt, Khandker & Cartwright, 2003; Urkato & Negash, 2010)
	E7 : มีอิสระในการซื้อเครื่องใช้ในบ้าน (IUTEN)	(Karen, 2003; Li, 2010; Pitt et al., 2003)
	E8 : มีอิสระในการซื้อเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม (ICLOTH)	(Hashemi et al., 1996; Li, 2010; Pitt et al., 2003)
	E9 : มีอิสระในการซื้อเฟอร์นิเจอร์ภายในบ้าน (IFURN)	(Karen, 2003; Li, 2010; Pitt et al., 2003)
	E10 : มีอิสระในการซื้อเครื่องประดับ (IJEW)	(Jejeebhoy, 2000; Karen, 2003; Urkato & Negash, 2010)
การมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ ภายในครัวเรือน	E11: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซ่อมแซมบ้าน /สร้าง บ้าน (DHOU)	(Li, 2010; Pitt et al., 2003)
	E12: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องการศึกษาบุตร (DEDU)	(Garikipati, 2006; Li, 2010; Parveen & Leonhauser, 2004; Rahman & Naoroze, 2007; Urkato & Negash, 2010)
	E11: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซ่อมแซมบ้าน /สร้างบ้าน (DHOU)	(Li, 2010; Pitt et al., 2003)
	E12: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องการศึกษาบุตร (DEDU)	(Garikipati, 2006; Li, 2010; Parveen & Leonhauser, 2004; Rahman & Naoroze, 2007; Urkato & Negash, 2010)
	E13: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสุขภาพครอบครัว (DHEAL)	(Rahman & Naoroze, 2007; Urkato & Negash, 2010)
	E14: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเช่าที่ดิน (DLAND)	(Garikipati, 2006; Hashemi et al., 1996; Li, 2010; Rahman & Naoroze, 2007)
	E15: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ (DECRP)	(Garikipati, 2006; Li, 2010)
	E16: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อขายพืชและสัตว์ (DELVS)	(Garikipati, 2006; Li, 2010; Pitt et al., 2003; Rahman & Naoroze, 2007)
	E17: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลการเกษตร (DEEQP)	(Li, 2010; Parveen & Leonhauser, 2004)
	E18: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน (DECSM)	(Li, 2010)

ตารางที่ 1 มิติและตัวชี้วัดในการศึกษา (ต่อ)

มิติ	ตัวชี้วัด	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ ภายในครัวเรือน	E19: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเปิดบัญชีธนาคาร (DECAC)	(Garikipati, 2006; Li, 2010; Parveen & Leonhauser, 2004; Rahman & Naoroze, 2007)
	E20: การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกู้ยืมเงิน (DELONE)	(Garikipati, 2006; Pitt et al., 2003; Rahman & Naoroze, 2007)
การมีส่วนร่วม ภายในชุมชน	E21: การเป็นสมาชิกกลุ่ม (PAGROP)	(Karen, 2003; Rahman & Naoroze, 2007)
	E22: การมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน (PAVILL)	(Hashemi et al., 1996; Rahman & Naoroze, 2007)
	E23: การมีส่วนร่วมทางกิจกรรมภายในชุมชน (PAACOM)	(Rahman & Naoroze, 2007)
เสรีภาพในการ เดินทาง	E24: เสรีภาพในการไปเยี่ยมญาติ (MPAR)	(Hashemi et al., 1996; Jejeebhoy, 2000; Karen, 2003)
	E25: เสรีภาพในการไปในตัวเมือง (MCITY)	(Hashemi et al., 1996; Jejeebhoy, 2000; Karen, 2003; Li, 2010; Pitt et al., 2003)
	E26: เสรีภาพในการไปท่องเที่ยว (MTRAV)	(Hashemi et al., 1996; Jejeebhoy, 2000; Karen, 2003; Pitt et al., 2003; Rahman & Naoroze, 2007)

คะแนนดังนี้ แม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพต่ำให้คะแนนเท่ากับ 1 มีศักยภาพค่อนข้างต่ำให้คะแนนเท่ากับ 2 มีศักยภาพปานกลางให้คะแนนเท่ากับ 3 มีศักยภาพดีให้คะแนนเท่ากับ 4 และมีศักยภาพดีมากให้คะแนนเท่ากับ 5 และนำค่าคะแนนตัวชี้วัดการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรเฉลี่ยมาแบ่งระดับของการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อ เป็น 5 ระดับ คือ แม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพระดับต่ำ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.00–1.80 มีศักยภาพระดับค่อนข้างต่ำมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.81–2.60 มีศักยภาพระดับปานกลาง มีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.61–3.40 มีศักยภาพระดับดีมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.41–4.20 และมีศักยภาพระดับดีมากมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.21–5.00 จากนั้นทำการวิเคราะห์หาอิทธิพลของสินเชื่อเกษตรกรต่อการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรที่ครัวเรือนเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. สามารถกำหนดแบบจำลองได้ดังนี้

$$E_i = f(\text{GENDER, AGE, EDU, CAREER, LABOR, LAND, NET, NOAG, COST, LOAN, BORR, POD, NUM})$$

โดยที่ E_i คือ ตัวชี้วัดการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกร ($i = 1, 2, 3, \dots, 26$) กำหนดให้

1 = กรณีแม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพดีถึงดีมากแสดงว่ามีการเสริมสร้างศักยภาพเพิ่มขึ้น

0 = กรณีแม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพต่ำถึงปานกลางแสดงว่ามีการเสริมสร้างศักยภาพลดลง

GENDER คือ เพศผู้ (0 = ชาย, 1 = หญิง)

AGE คือ อายุ (ปี)

EDU คือ ระดับการศึกษา (ปี)

CAREER คือ อาชีพ (0 = อาชีพเกษตรอื่นๆ, 1 = อาชีพทำนา)

LABOR คือ สัดส่วนการพึงพิง (คนว่างงาน/คนทำงาน)

LAND คือ สัดส่วนการเช่าที่ดิน (ที่ดินเช่า/ที่ดินทั้งหมด)

NET คือ รายได้สุทธิ (บาท/ปี)

NOAG คือ รายได้นอกภาคการเกษตร (บาท/ปี)

COST คือ ค่าใช้จ่ายทั้งหมด (บาท/ปี)

LOAN คือ ปริมาณสินเชื่อเกษตรกร ธ.ก.ส. (บาท)

BORR คือ การกู้ยืมเงินทุนแหล่งอื่นๆ (0 = ไม่มี, 1 = มี)

POD คือ ระยะเวลาการเป็นลูกค้า (ปี)

NUM คือ จำนวนครั้งในการกู้ยืม (ครั้ง)

ผลของการวิจัย

สภาพทั่วไปด้านเศรษฐกิจสังคมของแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

จากการสำรวจสภาพเศรษฐกิจสังคมของแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นคู่สมรสที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ผู้กู้เงินเป็นแม่บ้านเกษตรกรซึ่งมีอายุเฉลี่ย 51 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกษตรเฉลี่ย 5 คนต่อครัวเรือน โดยเป็นสมาชิกที่ช่วยงานในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรมีจำนวนเฉลี่ย 4 คนต่อครัวเรือน จำนวนบุตรในครัวเรือนเฉลี่ย 2 คน โดยมีจำนวนบุตรที่เข้ารับการศึกษเฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน สมาชิกว่างงาน เช่น คนแก่ และคนไม่มีอาชีพ เป็นต้น มีจำนวนเฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน จำนวนที่ดินทั้งหมดเฉลี่ย 25.20 ไร่ต่อครัวเรือน โดยเป็นที่ดินของเกษตรกรเองเฉลี่ย 12.33 ไร่ต่อครัวเรือน ที่ดินเช่าเพื่อทำการเกษตรและอยู่อาศัย เฉลี่ย 12.87 ไร่ต่อครัวเรือน

รายได้และค่าใช้จ่าย พบว่า ครัวเรือนเกษตรมีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ย 338,973.17 บาทต่อครัวเรือน โดยเป็นรายได้เงินสดในภาคเกษตรเฉลี่ย 250,288.34 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 73.84 ของรายได้ทั้งหมด ทั้งนี้รายได้เงินสดในภาคการเกษตรส่วนใหญ่มาจากการทำนาเฉลี่ย 112,055.09 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 33.06 ของรายได้ทั้งหมด รายได้เงินสดนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 88,684.83 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 26.16 ของรายได้ทั้งหมด ทั้งนี้รายได้เงินสดนอกภาคการเกษตรมาจากค่าขายหรือทำธุรกิจส่วนตัวเฉลี่ย 16,593.05 บาทต่อ

ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 4.90 ของรายได้ทั้งหมด และครัวเรือนเกษตรมีค่าใช้จ่ายทั้งหมดเฉลี่ย 289,541.33 บาทต่อครัวเรือน โดยเป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เป็นเงินสดที่เกิดจากในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรของครัวเรือนเฉลี่ย 126,553.80 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 43.71 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

ด้านสินเชื่อ พบว่า ปริมาณเงินกู้ทั้งหมดและนอกระบบของครัวเรือนเกษตรทั้งหมดเฉลี่ย 207,816.67 บาทต่อครัวเรือน โดยเงินกู้ส่วนใหญ่กู้จาก ธ.ก.ส. เฉลี่ย 190,880.90 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 91.85 ของปริมาณเงินกู้ทั้งหมด เป็นแหล่งเงินทุนอื่นๆ ที่ไม่ได้กู้ยืมจาก ธ.ก.ส. เฉลี่ย 16,935.80 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 8.15 ของปริมาณเงินกู้ทั้งหมด เกษตรกรใช้กลุ่มคำประกันจำนวน 213 ราย คิดเป็นร้อยละ 52.85 ของครัวเรือนทั้งหมด โดยเป็นลูกหนี้ปกติใช้เงินตนเองชำระหนี้จำนวน 231 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.32 ของลูกหนี้ทั้งหมด เกษตรกรมีระยะเวลาในการเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. เฉลี่ย 15 ปี ส่วนใหญ่เกษตรกรมีการกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. ระหว่างการเป็นลูกค้าเฉลี่ย 17 ครั้ง

การศึกษาอิทธิพลของสินเชื่อเกษตรกรต่อการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกร

ในการศึกษาค้นคว้านี้ ได้ทำการศึกษเปรียบเทียบศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรและการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนและชุมชน ก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อเพื่อการเกษตรจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยใช้การทดสอบทางสถิติ (t-test Statistic) ผลการศึกษา มีดังนี้

การได้รับสินเชื่อทำให้แม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพโดยรวมเพิ่มขึ้น ซึ่งระดับการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรทั้ง 5 ด้านเพิ่มขึ้นจากศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี เนื่องจากการได้รับสินเชื่อทำให้มีการทำกิจกรรมภายในชุมชนมากขึ้น ทำให้ด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชนมีระดับ

ศักยภาพเพิ่มขึ้นมากที่สุดร้อยละ 34.12 ทำให้ศักยภาพเพิ่มขึ้นจากระดับปานกลาง (2.96) เป็นระดับดี (3.97) รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.29 ทำให้ศักยภาพเพิ่มขึ้นจากศักยภาพระดับปานกลาง (3.10) เป็นระดับดี (4.07) เนื่องจากเครื่องจักรกลทางการเกษตรมีราคาสูงจึงทำให้แม่บ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลทางการเกษตรร่วมกันมากที่สุด แต่ทางตรงกันข้ามการตัดสินใจซ่อมแซมบ้าน/สร้างบ้านและการตัดสินใจเรื่องการศึกษาบุตรยังน้อย พ่อบ้านจะทำการซ่อมแซมบ้านเองเป็นส่วนใหญ่จึงไม่จำเป็นต้องให้แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมและการศึกษาของบุตรเป็นการตัดสินใจของพ่อบ้านเป็นส่วนใหญ่อีกเช่นกัน แต่การศึกษาของบุตรเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นแม่บ้านเกษตรกรควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการศึกษาของบุตรให้มากขึ้นด้วย ส่วนด้านเสรีภาพในการเดินทางเพิ่มขึ้นร้อยละ 27.94 ทำให้ศักยภาพเพิ่มขึ้นจากศักยภาพระดับปานกลาง (3.15) เป็นระดับดี (4.03) ส่วนด้านความสามารถในการใช้จ่ายอย่างอิสระก็เพิ่มขึ้นร้อยละ 24.92 มีระดับศักยภาพเพิ่มขึ้นจากศักยภาพระดับปานกลาง (3.05) เป็นระดับดี (3.81) ซึ่งสามารถทำให้ครัวเรือนสามารถมีอิสระในการซื้ออาหารมาดำรงชีวิตได้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และการได้รับสินเชื่อทำให้ด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดร้อยละ 23.89 ซึ่งศักยภาพเพิ่มขึ้นจากศักยภาพระดับปานกลาง (3.14) เป็นระดับดี (3.89) เนื่องจากการได้รับสินเชื่อส่วนใหญ่จะนำมาใช้ในการลงทุนทางด้านการเกษตรและนำมาใช้ในการบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ (ตารางที่ 2)

นอกจากนี้การได้รับสินเชื่อยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนและชุมชน มีผลทำให้ลดปัญหาความเสี่ยงทางการเงิน ความฟุ่มเฟือยในครัวเรือน สถานะทางการเงินดีขึ้น ความสุขภายในครัวเรือน และความน่าเชื่อถือในชุมชนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้พบว่า ปัญหาภาวะหนี้สินของครัวเรือน ($\bar{x} = 3.85$

และ $\bar{x} = 2.66$ ตามลำดับ) และปัญหาหาเสพติดภายในชุมชน ($\bar{x} = 3.14$ และ $\bar{x} = 2.56$ ตามลำดับ) ลดลง (ตารางที่ 3)

ผลการประมาณค่าสมการ 5 ด้าน 26 แบบจำลอง

ผลการประมาณค่าสมการของแบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก เพื่อศึกษาอิทธิพลของสินเชื่อเกษตรและปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกร ลูกค้า ธ.ก.ส. จากผลการประมาณค่าสมการทั้ง 5 แบบจำลอง ในด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรประกอบด้วย การควบคุมรายได้ การควบคุมเงินออม โอกาสเป็นเจ้าของบ้าน โอกาสเป็นเจ้าของฟาร์มหรือเจ้าของกิจการ และโอกาสเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน และปัจจัยด้านสินเชื่อต่อการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกร ผลการศึกษา พบว่าด้านปัจจัยส่วนบุคคล อายุมีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ เพศผู้ ระดับการศึกษา และอาชีพ ตามลำดับ โดยปัจจัยด้านอาชีพ (การทำงาน) มีผลกระทบทางลบต่อด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน รายได้เงินสดนอกภาคเกษตรและรายได้สุทธิมีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับสัดส่วนการเช่าที่ดินและค่าใช้จ่ายทั้งหมดมีผลกระทบทางลบต่อด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ส่วนปัจจัยทางด้านสินเชื่อปริมาณสินเชื่อของ ธ.ก.ส. และจำนวนครั้งในการกู้มีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ มีผลกระทบทางลบต่อด้านการควบคุมและการเข้าถึง

ทรัพยากรได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่า สัดส่วนการพึ่งพิง ระยะเวลาการเป็นลูกค้า ไม่สามารถอธิบายการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรได้

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 4)

ผลการศึกษาศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรในด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย จากผลการประมาณค่าสมการทั้ง 5 แบบจำลอง ประกอบด้วย

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อ

ศักยภาพด้านต่างๆ	ก่อน		หลัง		การเปลี่ยนแปลง	
	ค่าเฉลี่ย	ระดับ	ค่าเฉลี่ย	ระดับ	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ
การควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร	3.14	ปานกลาง	3.89	ดี	0.75	23.89
การควบคุมรายได้	3.01	ปานกลาง	4.04	ดี	1.03	34.22
การควบคุมการออมเงิน	3.23	ปานกลาง	4.00	ดี	0.77	23.84
การเป็นเจ้าของบ้าน	3.19	ปานกลาง	3.86	ดี	0.67	21.00
การเป็นเจ้าของที่ดิน	3.27	ปานกลาง	3.69	ดี	0.42	12.84
การเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงหรือผลผลิตทางการเกษตร	3.04	ปานกลาง	3.87	ดี	0.83	27.30
อิสระและความสามารถในการใช้จ่าย	3.05	ปานกลาง	3.81	ดี	0.76	24.92
อิสระในการซื้ออาหาร	2.89	ปานกลาง	3.89	ดี	1.00	34.60
อิสระในการซื้อเครื่องใช้ในบ้าน	3.02	ปานกลาง	3.76	ดี	0.74	24.50
อิสระในการซื้อเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม	3.10	ปานกลาง	3.80	ดี	0.70	22.58
อิสระในการซื้อเฟอร์นิเจอร์ภายในบ้าน	3.12	ปานกลาง	3.94	ดี	0.82	26.28
อิสระในการซื้อเครื่องประดับ	3.13	ปานกลาง	3.67	ดี	0.54	17.25
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน	3.10	ปานกลาง	4.07	ดี	0.97	31.29
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซ่อมแซมบ้าน/สร้างบ้าน	3.15	ปานกลาง	3.96	ดี	0.81	25.71
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องการศึกษาบุตร	3.13	ปานกลาง	4.08	ดี	0.95	30.35
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสุขภาพครอบครัว	3.03	ปานกลาง	3.84	ดี	0.81	26.73
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเช่าที่ดิน	3.20	ปานกลาง	4.14	ดี	0.94	29.38
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์	3.35	ปานกลาง	4.20	ดี	0.85	25.37
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อขายพืชและสัตว์	3.20	ปานกลาง	4.17	ดี	0.97	30.31
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลการเกษตร	2.97	ปานกลาง	4.31	ดีมาก	1.34	45.12
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน	3.01	ปานกลาง	4.11	ดี	1.10	36.54
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเปิดบัญชีธนาคาร	3.07	ปานกลาง	3.93	ดี	0.86	28.01
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกู้ยืมเงิน	2.97	ปานกลาง	4.06	ดี	1.09	36.70
การมีส่วนร่วมภายในชุมชน	2.96	ปานกลาง	3.97	ดี	1.01	34.12
การเป็นสมาชิกกลุ่ม	3.12	ปานกลาง	3.98	ดี	0.86	27.56
การมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน	2.94	ปานกลาง	3.94	ดี	1.00	34.01
การมีส่วนร่วมทางกิจกรรมภายในชุมชน	2.83	ปานกลาง	4.00	ดี	1.17	41.34
เสรีภาพในการเดินทาง	3.15	ปานกลาง	4.03	ดี	0.88	27.94
เสรีภาพในการไปเยี่ยมญาติ	3.16	ปานกลาง	3.97	ดี	0.81	25.63
เสรีภาพในการไปในตัวเมือง	3.15	ปานกลาง	4.21	ดีมาก	1.06	33.65
เสรีภาพในการไปเที่ยว	3.14	ปานกลาง	3.94	ดี	0.80	25.48

การมีอิสระในการซื้ออาหาร การมีอิสระในการซื้อเครื่องใช้ในบ้าน การมีอิสระในการซื้อเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การมีอิสระในการซื้อเฟอร์นิเจอร์ภายในบ้าน และมีอิสระในการซื้อเครื่องประดับ พบว่า ด้านปัจจัยส่วนบุคคล เพศผู้ที่มีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่ายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ ระดับการศึกษา สำหรับปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน พบว่า รายได้เงินสดนอกภาคเกษตรและรายได้สุทธิมีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่ายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนค่าใช้จ่ายทั้งหมดและสัดส่วนการเช่าที่ดินมีผลกระทบทางลบต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่ายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัจจัยทางด้านสินเชื่อ พบว่า ปริมาณสินเชื่อ ธ.ก.ส. มีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่ายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ ระยะเวลาการเป็นลูกค้า ในส่วนของการกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ มีผลกระทบทางลบต่อการเสริมสร้าง

ศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่ายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่าอาชีพและสัดส่วนการพึ่งพิงไม่สามารถอธิบายการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่ายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 4)

ผลการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน จากผลการประมาณค่าสมการทั้ง 10 แบบจำลอง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซ่อมแซมบ้าน/สร้างบ้าน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องการศึกษาบุตร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสุขภาพครอบครัว การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเช่าที่ดิน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อขายพืชและสัตว์ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อเครื่องจักรกลการเกษตร การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อสินค้าคงทน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเปิดบัญชีธนาคาร และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกู้ยืมเงิน พบว่า ด้านปัจจัยส่วนบุคคล อายุมีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือนได้อย่างมี

ตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนและชุมชน ก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อ

ศักยภาพ	ค่าเฉลี่ย		การเปลี่ยนแปลง
	ก่อน	หลัง	
ภาวะหนี้สินของครัวเรือน	3.85	2.66	-1.19
ความฟุ่มเฟือย	2.79	3.54	0.75
สถานะทางการเงิน	2.87	3.41	0.54
การเที่ยวของสามี	2.89	3.06	0.17
ขาดเสถียรภาพในชุมชน	3.14	2.56	-0.58
ความน่าเชื่อถือในชุมชน	2.80	3.44	0.64
ความสุขภายในครัวเรือน	2.96	3.39	0.43
ความเครียดภายในครัวเรือน	3.18	3.29	0.11
ความเสี่ยงทางการเงิน	2.83	3.84	1.01

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากรและด้านการมีอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย

ตัวแปร	ความสามารถในการควบคุมและเข้าถึงทรัพยากร					การมีอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย				
	(CINC)	(CSAV)	(OHOUS)	(OLAN)	(OANIM)	(IFOOD)	(IUTEN)	(ICLOTH)	(IFURN)	(IJEV)
ค่าคงที่	-1.1287	-0.8019	0.2874	-0.9980	-4.2285	-0.6491	-0.0071	-0.0743	-0.0933	-6.0800
ปัจจัยส่วนบุคคล										
เพศผู้ (GENDER)	0.2225	1.1349***	-0.1305	0.7966***	0.2150	0.7937***	0.7814***	0.0781	0.0387	4.8282***
อายุ (AGE)	0.0375***	0.0084	-0.0032	0.0261**	0.0431***	0.0012	0.0017	0.0224*	0.0080	-0.0015
มีมรสุมศึกษาตอนปลาย (EDU ₁)	-0.3902	0.6433	2.4901***	0.0300	-0.1570	0.8733**	-0.5502	-0.1890	-0.1431	1.9556***
ปริญญาตรีขึ้นไป (EDU ₂)	1.4803	2.0568*	1.8754**	-0.6877	-0.3923	0.5488	-0.4126	2.0488*	-0.1298	-0.1976
อาชีพทำนา (FAR)	-0.9454***	-0.4880	0.2179	-0.1591	-0.3277	-0.0609	-0.3008	-0.6272	-0.1052	0.3718
อาชีพเลี้ยงสัตว์ (ANIM)	-0.3333	-0.1466	-0.4824	-0.0429	-0.4276	0.1298	-0.3032	-0.4599	-0.4996	0.5286
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน										
สัดส่วนการพึงพิง (LABOR)	0.2736	-0.4279	-0.0207	-0.6005	1.0801	-0.4014	0.3700	0.9495	0.7991	1.1612
สัดส่วนการเช่าที่ดิน (LAND)	-0.1798	0.0483	-0.9220***	-1.1799***	-0.2944	0.0569	-1.3743***	0.2447		
รายได้สุทธิ (NET)	0.0002	0.0013	0.0012	-0.0012	0.0022*	0.0003	0.0010	0.0007	0.0042***	0.0071***
รายได้นอกเกษตร (NOAG)	0.0097***	0.0178***	0.0016	0.0019*	0.0115***	0.0022	0.0028*	0.0059**	0.0070**	0.0083***
ค่าใช้จ่ายทั้งหมด (COST)	0.0002	-0.0014**	-0.0001	0.0001	-0.0016***	-0.0005	-0.0009*	-0.0017***	-0.0025***	-0.0001
ปัจจัยด้านสินเชื่อ										
ปริมาณสินเชื่อ ร.ก.ส. (LOAN)	0.0035***	0.0022*	0.0026**	0.0026***	0.0095***	0.0033***	0.0021**	0.0022**	0.0024**	0.0030*
การกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ (BOR)	0.2957	-0.4497*	-0.2054	0.1729	-0.6194**	-0.7058***	0.2439	0.0032	-0.4774**	-0.3670
ระยะเวลาการเป็นลูกค้า (POD)	-0.0182	-0.0019	0.0106	-0.0141	0.0329	0.0689***	0.0096	-0.0234	0.0156	0.0114
จำนวนครั้งในการกู้ (NUM)	-0.0040	0.0561***	-0.0177	-0.0129	0.0598***	0.0031	0.0161	0.0252	0.0275*	0.0151
LR statistic (15 df)	60.6161	90.2776	59.6805	64.2850	130.1336	53.0282	62.4627	46.2595	63.6196	310.2381
% Correct	74.69	75.93	67.00	65.76	74.69	74.94	70.22	68.49	61.38	88.59

หมายเหตุ: *, ** และ *** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05, .01 และ .001 ตามลำดับ

นัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ เพศผู้ ทุกระดับการศึกษา และอาชีพ (ทำนา) ตามลำดับ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน รายได้สุทธิและรายได้เงินสดนอกภาคเกษตร มีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ในส่วนของการใช้จ่ายทั้งหมด สัดส่วนการเช่าที่ดิน และสัดส่วนการฟุ้งฟิง มีผลกระทบทางลบต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามลำดับ สำหรับปัจจัยด้านสินเชื่อ ปริมาณสินเชื่อของ ธ.ก.ส. มีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ จำนวนครั้งในการกู้ และระยะเวลาการเป็นลูกค้า ตามลำดับ (ตารางที่ 5)

ผลการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน จากผลการประมาณค่าสมการทั้ง 3 แบบจำลอง ประกอบด้วย การเป็นสมาชิกกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการประชุมหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมทางกิจกรรมภายในชุมชน พบว่า ทางด้านปัจจัยส่วนบุคคล อายุมีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด รองลงมาคือ การศึกษาทางปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน รายได้นอกภาคเกษตรและรายได้สุทธิมีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่า เพศผู้ สัดส่วนการฟุ้งฟิง สัดส่วนการเช่าที่ดิน ค่าใช้จ่ายทั้งหมด และการกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ ไม่สามารถอธิบายการเสริมสร้าง

ศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 6)

ผลการศึกษาด้านเสรีภาพในการเดินทาง จากผลการประมาณค่าสมการทั้ง 3 แบบจำลอง ประกอบด้วย เสรีภาพในการไปเยี่ยมญาติ เสรีภาพในการไปในตัวเมือง และเสรีภาพในการไปท่องเที่ยว พบว่า ด้านปัจจัยส่วนบุคคล อาชีพ (ทำนา) มีผลกระทบทางลบต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านเสรีภาพในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด ส่วนเพศผู้ อายุ และระดับการศึกษามีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านเสรีภาพในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติตามลำดับ สำหรับปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน ค่าใช้จ่ายทั้งหมดและสัดส่วนการเช่าที่ดินมีผลกระทบทางลบต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านเสรีภาพในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนรายได้สุทธิ มีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านเสรีภาพในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับปัจจัยด้านสินเชื่อ ปริมาณสินเชื่อของ ธ.ก.ส. และระยะเวลาการเป็นลูกค้ามีผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านเสรีภาพในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่า สัดส่วนการฟุ้งฟิง รายได้เงินสดนอกภาคเกษตร และจำนวนครั้งในการกู้ไม่สามารถอธิบายการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรด้านเสรีภาพในการเดินทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 6)

สรุปผล วิเคราะห์และเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาข้อมูลของแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเกษตรในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำนวน 403 ราย โดยมิวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อเกษตร และ

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน

ตัวแปร	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน									
	(DHOU)	(DEDU)	(DHEAL)	(DLAND)	(DECRP)	(DELVSK)	(DEEQP)	(DECSM)	(DECACCT)	(DELONE)
ค่าคงที่	-2.2740	-1.6963	-0.1134	0.6312	-1.5504	-2.5862	-1.0642	-0.7483	-3.0112	-2.4212
ปัจจัยส่วนบุคคล										
เพศผู้ (GENDER)	0.4557**	-0.3348	-0.3291	0.5420**	-0.2344	-0.2596	0.1055	0.4362	3.3876***	-0.0008
อายุ (AGE)	0.0270**	0.0445***	0.0255*	0.0220*	0.0066	0.0385***	-0.0103	0.0177	-0.0150	0.0233
มัธยมศึกษาตอนปลาย (EDU ₁)	0.4433	-0.6440	-0.2665	-0.1121	0.0942	0.8587*	2.2560**	1.6405***	-0.0504	0.4017
ปริญญาตรีขึ้นไป (EDU ₂)	0.5380	0.4085	0.4328	-0.5182	-0.1299	1.0568	1.5960	0.3310	1.0003	1.9202*
อาชีพทำนา (FAR)	0.0358	0.2962	0.0018	-0.0074	0.5807*	0.2384	-0.0131	-0.2524	0.9329**	0.6244*
อาชีพเลี้ยงสัตว์ (ANIM)	-0.2988	0.1516	0.0747	0.0264	0.0729	-0.0121	-0.1265	-0.0717	-0.0969	0.3184
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน										
สัดส่วนการพึงพิง (LABOR)	0.8895	-0.0583	0.1257	-0.1656	-1.3910*	0.5291		0.5626		1.0514
สัดส่วนการเช่าที่ดิน (LAND)	-0.2896	0.3475	-1.5322***	-1.1986***	-0.9779***	0.3551	-0.3924	-0.3950	0.1181	-1.3371***
รายได้สุทธิ (NET)	0.0049***	-0.0000	0.0028**	0.0037***	0.0025	0.0007	0.0049***	0.0032**	0.0037***	0.0027*
รายได้นอกเกษตร (NOAG)	-0.0007	0.0044***	0.0012	-0.0004	0.0002	0.0000	0.0045	0.0044	0.0072**	0.0160***
ค่าใช้จ่ายทั้งหมด (COST)	-0.0012***	-0.0007	-0.0018***	-0.0008*	0.0003	0.0007	-0.0004	-0.0018***	-0.0011*	0.0003
ปัจจัยด้านสินเชื่อ										
ปริมาณสินเชื่อ บ.ก.ส. (LOAN)	0.0006	0.0031***	0.0008	0.0053***	0.0035***	0.0028**	0.0047***	0.0053***	0.0091***	0.0071***
การกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ (BORR)	-0.4290*	-0.2965	-0.0398	0.0408	-0.1794	-0.4468*	-0.2583	-0.0365	-0.0983	0.2145
ระยะเวลาการเป็นลูกค้า (POD)	0.0387*	0.0124	0.0474*	-0.0201	0.0100**	0.0282	0.0469	0.0440	-0.0121	0.0128
จำนวนครั้งในการกู้ (NUM)	0.0100	-0.0044	0.0021	0.0417**	0.0415	-0.0032	0.0487**	0.0053	0.0093	-0.0063
LR statistic (15 df)	50.4184	34.8742	66.9502	54.8360	58.8622	40.4901	63.0123	54.5517	209.9615	89.1441
% Correct	67.99	74.69	72.70	73.70	74.44	73.45	87.34	81.64	85.61	79.65

* $p < .05$, ** $p < .01$ *** $p < .001$

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชนและเสรีภาพในการเดินทาง						
ตัวแปร	การมีส่วนร่วมภายในชุมชน			เสรีภาพในการเดินทาง		
	(PAGROP)	(PAVILL)	(PAACOM)	(MPAR)	(MCITY)	(MTRAV)
ค่าคงที่	-2.4138	-1.0569	-2.3410	-1.8261	-0.2246	-1.0168
ปัจจัยส่วนบุคคล						
เพศผู้ (GENDER)	0.0201	-0.1394	-0.0587	0.5994***	0.0090	0.1920
อายุ (AGE)	0.0376***	0.0223*	0.0353**	0.0316**	-0.0066	0.0090
มัธยมศึกษาตอนปลาย (EDU ₁)	0.4400	0.5011	-0.4162	0.4874	0.8211**	0.0760
ปริญญาตรีขึ้นไป (EDU ₂)	0.7630	1.3747*	1.6668	2.2720**	-0.3680	0.0837
อาชีพทำนา (FAR)	0.2070	0.3781	-0.7438*	-1.2924***	0.2919	-0.8167**
อาชีพเลี้ยงสัตว์ (ANIM)	0.5842	-0.3633	0.1860	-0.9837**	0.3971	-0.6179
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน						
สัดส่วนการพึ่งพิง (LABOR)	0.1702	-0.1729	1.1957	0.0996	-0.0339	-0.0858
สัดส่วนการเช่าที่ดิน (LAND)	0.0441	0.0107	-0.1569	-0.5329*	0.2834	0.0489
รายได้สุทธิ (NET)	-0.0006	-0.0008	0.0023*	0.0002	0.0025**	0.0015
รายได้นอกเกษตร (NOAG)	0.0087***	0.0051**	0.0072**	0.0016	-0.0012	0.0031
ค่าใช้จ่ายทั้งหมด (COST)	0.0000	0.0008	0.0002	-0.0000	-0.0023***	0.0001
ปัจจัยด้านสินเชื่อ						
ปริมาณสินเชื่อ ร.ก.ส. (LOAN)	0.0019*	0.0020*	-0.0011	0.0040***	0.0035***	0.0014
การกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ (BORR)	0.0633	-0.2065	0.4397	0.0047	0.0845	0.5102**
ระยะเวลาการเป็นลูกค้า (POD)	0.0376*	0.0959***	0.0799***	0.0118	0.1007***	0.0647***
จำนวนครั้ง ในการกู้ (NUM)	-0.0177	-0.0346**	0.0039	-0.0012	0.0006	-0.0209
LR statistic (15 df)	42.4271	40.9337	65.4065	71.5936	60.7237	47.3039
% Correct	68.73	77.67	79.65	66.25	80.15	68.49

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

ศึกษาอิทธิพลของสินเชื่อเกษตรกรและปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกร เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรในชนบท และเป็นแนวทางในการกระจายสินเชื่อให้กับเกษตรกร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของครัวเรือนเกษตรกร ชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งยังนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรหรือพัฒนาศักยภาพประชาชนด้านต่างๆ ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยต่อไปได้ในอนาคต โดยศักยภาพที่นำมาใช้ในการศึกษาแม่บ้านเกษตรกรครั้งนี้มี 5 ด้าน คือ ด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน ด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง รวม 26 ตัวชี้วัด

การศึกษาการเปรียบเทียบศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรและการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือน ก่อนและหลังการได้รับสินเชื่อเพื่อการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) พบว่า แม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพเพิ่มขึ้นทุกด้านและทุกตัวชี้วัด หลังจากการได้รับสินเชื่อจาก ธ.ก.ส. พบว่า การได้รับสินเชื่อทำให้แม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพเพิ่มขึ้น มีผลทำให้ระดับการเสริมสร้างศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกร 5 ด้าน คือ ด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน ด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง มีระดับศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรเพิ่มขึ้นจากศักยภาพระดับปานกลางเป็นระดับดี นอกจากนี้การได้รับสินเชื่อยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนและชุมชน มีผลทำให้ลดความเสี่ยงทางการเงิน ความฟุ่มเฟือยในครัวเรือน สถานะทางการเงิน ความน่าเชื่อถือในชุมชน และความสุขภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นที่ ทั้งนี้พบว่า ปัญหาภาวะหนี้สิน

ของครัวเรือนและปัญหาสุขภาพจิตภายในชุมชนลดลง

สำหรับการศึกษาอิทธิพลของสินเชื่อเกษตรกรและปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรโดยใช้แบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก พบว่า การเสริมสร้างศักยภาพแม่บ้านเกษตรกรทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน ด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง โดยปริมาณสินเชื่อ ธ.ก.ส. เป็นปัจจัยที่สำคัญมีผลกระทบทางบวกต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง รายได้นอกภาคการเกษตรก็เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบทางบวกต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย และด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน สำหรับรายได้สุทธิเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบทางบวกต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง และอายุก็เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบทางบวกต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชนด้วยเช่นกัน สัดส่วนการเช่าที่ดินและค่าใช้จ่ายทั้งหมดมีผลกระทบทางลบต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึงทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจภายในครัวเรือน และด้านเสรีภาพในการเดินทาง อีกทั้งการกู้ยืมแหล่งเงินทุนอื่นๆ มีผลกระทบทางลบต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้านเกษตรกรด้านการควบคุมและการเข้าถึง

ทรัพยากร ด้านอิสระและความสามารถในการใช้จ่าย
เช่นกัน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ หน่วยงาน
ภาครัฐและภาคเอกชนควรมีนโยบายการให้สินเชื่อ
กับสตรีโดยตรง ซึ่งการให้สินเชื่อเกษตรกรทำให้
แม่บ้านเกษตรกรมีศักยภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ
นโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันในการดำเนินการ
ก่อตั้งนโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี โดยจัดตั้ง
เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุน
พัฒนาอาชีพ การสร้างโอกาสในการทำงานและสร้าง
รายได้ การพัฒนาศักยภาพสตรีและเครือข่ายสตรี การ
เพิ่มบทบาทและสร้างภาวะผู้นำสตรี การช่วยเหลือ
เยียวสตรี ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาไปสู่การ
สร้างสวัสดิภาพและสวัสดิการให้กับสตรี ดังนั้น
ร.ก.ส. และกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีควรมีการ
ดำเนินงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนการเสริมสร้างและ
พัฒนาศักยภาพของสตรีเพิ่มมากขึ้น จะเป็นแนวทาง
ทำให้เกิดการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพแม่บ้าน
เกษตรกรอย่างยั่งยืนในอนาคต

ด้านบทบาทของรายได้นอกภาคการเกษตรมี
ความสำคัญมากต่อการเพิ่มศักยภาพของแม่บ้าน
เกษตรกร ควรส่งเสริมการมีอาชีพเสริมนอกเหนือ
จากอาชีพการเกษตรเป็นหลักโดยเฉพาะด้านการมี
ส่วนร่วมในชุมชน หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น
และผู้นำชุมชนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในชุมชน โดยการรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพ
ได้แก่ การรวมการแปรรูปสินค้าเกษตรในชุมชน การ
รวมกลุ่มสตรีแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น ส่งผลทำให้
รายได้สุทธิในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ทำให้ศักยภาพเพิ่ม
ขึ้น ดังนั้น รายได้นอกภาคการเกษตรจึงมีความสำคัญ
ต่อการพัฒนาครัวเรือนและชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้ง
การส่งเสริมการให้สินเชื่อเกษตรกร เกษตรกรสามารถ
นำเงินไปลงทุนกับการเกษตรทำให้ผลผลิตทางการ
เกษตรเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตและ
ได้ผลตอบแทนจากการลงทุนทำให้รายได้ของ
ครัวเรือนเพิ่มขึ้น ส่งผลทำให้ศักยภาพเพิ่มขึ้นด้วย

โดยปริมาณการให้สินเชื่อมากจะทำให้เกษตรกรมีเงิน
ในการลงทุนมาก ผลตอบแทนก็มากด้วยเช่นกัน
ดังนั้น ปริมาณสินเชื่อยังคงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการ
พัฒนาอย่างยั่งยืน

สัดส่วนการเช่าที่ดินทำกินก็มีความสำคัญมาก
ต่อการเพิ่มศักยภาพด้วยเช่นกัน การเช่าที่ดินส่งผลต่อ
การเพิ่มความสามารถในการพัฒนาศักยภาพ
เนื่องจากค่าเช่าที่ดินการเกษตรในปัจจุบันมีราคาสูง
ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงไปด้วย การลดการเช่าที่ดิน
ทำกินและเน้นการมีที่ดินเป็นของตนเองมากขึ้นจะ
ทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิต รายได้ภายใน
ครัวเรือนเพิ่มขึ้น อีกทั้งการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน
ลงโดยการทำบัญชีครัวเรือน ครัวเรือนสามารถ
บริหารจัดการเงินได้ถูกต้อง เป็นการลดปัญหาหนี้สิน
ลง มีเงินออม ซึ่งทำให้ครัวเรือนมีโอกาสมีทรัพย์สิน
และที่ดินเป็นของตนเองมากขึ้น ส่งผลต่อการเสริม
สร้างศักยภาพที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น การลดสัดส่วนการเช่า
ที่ดินทำกินและลดการใช้จ่ายในครัวเรือนลงจะทำให้
สามารถพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและยั่งยืน

นอกจากนี้ควรขยายโอกาสการเข้าถึงของ
สินเชื่อให้มากขึ้น ลดการกีดกันสินเชื่ออื่น โดยเฉพาะ
สินเชื่อในระบบเนื่องจากสินเชื่อในระบบมีดอกเบี้ย
สูงทำให้การกู้เงินมาใช้ได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ
โอกาสการชำระหนี้ก็ค่อนข้างน้อย ดังนั้น การขยาย
โอกาสการให้สินเชื่อในระบบจะทำให้เกษตรกร
พัฒนาศักยภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- พิมพ์ร่ำไพ สุนทรารชุน. (2549). *แนวทางการสร้าง
เสริมศักยภาพของแม่คนเดียวที่เลี้ยงลูก*.
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- สุธีรา ทอมสัน และ เมธิ พงษ์เวช. (2531). *แนวความ
คิดบทบาทของสตรีไทยในการพัฒนาประเทศ*.

- กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2552). *มาตรฐานและตัวชี้วัดความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย*. กรุงเทพฯ
- Garikipati, S. (2006). *The impact of lending to women on household vulnerability and women's empowerment: Evidence from India*. Social Science Research Network, Research Paper Series No. 2006/25.
- Gibson, R. L. & Mitchell, M. H. (1995). *Introduction to counseling and guidance* (4th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Hashemi, S., Schuler, S.R., & Riley, A.P. (1996). Rural credit programs and women's empowerment in Bangladesh. *World Development*, 24(4): 635–653.
- Jejeebhoy, S. J. (2000). Women's autonomy in rural India: Its dimensions, determinants, and the influence of context, In Harriet B. Presser and Gita Sen (eds.), *Women's empowerment and demographic processes: Moving beyond Cairo*. (pp.204–38). New York: Oxford University Press.
- Karen, O. M. (2003). *Women's empowerment and social context: Results from five Asian countries*. The World Bank: Washington, DC: American Psychological Association. Retrieved from <http://http://swaf.pop.upenn.edu/sites/www.pop.upenn.edu/files/WomensEmpowerment2Jan2003.pdf>
- Li, X. (2010). *An empirical analysis of microcredit on China rural household* (Published doctoral dissertation). Lincoln University.
- Mayoux, L. (1998). Participatory learning for women's empowerment in micro finance programmes: Negotiating complexity, conflict and change. *IDS Bulletin*, 29(4): 39–50.
- Parveen, S. & Leonhauser, I. U. (2004). *Empowerment of rural women in Bangladesh: A household level analysis*. Conference on Rural Poverty Reduction through Research for Development and Transformation 5–7 October 2004. Deutscher Tropentag-Berlin.
- Pitt, M M., Khandker, S. R., & Cartwright, J. (2003). Empowering women with micro-finance: Evidence from Bangladesh. *Economic Development and Cultural Change*, 791–831.
- Rahman, M. H. & Naoroze, K. (2007). Women empowerment through participation in aquaculture: Experience of a large-scale technology demonstration project in Bangladesh. *J. Soc. Sci.*, 3(4): 164–171
- Urkato, S. K. & Negash, K. (2010). *Microfinance impact on poor rural women empowerment: A household-level bargaining analysis*. Department of Economics, Wolaita Sodo University, Sodo.
- Wallerstein, N. & Bernstein, E. (1988). Empowerment education: Freire's idea adapted to health education. *Health Education Quarterly*, 15(4), 379–394.

TRANSLATED THAI REFERENCES

- Office of Women's Affairs and Family Development, Ministry of Social Development and Human Security (2009). *Standards and indicators on gender equality*. Bangkok. [in Thai]
- Soontrarachun, P. (2006). *A guideline to empowerment single mom* (Unpublished master's thesis). Thammasart University, Bangkok. [in Thai]
- Tomson, S. & Pongwait, M. (1988). *The concept related to role of women on country development*. Thailand Development and Research Institute, Bangkok. [in Thai]